

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 14/4 2025 s. 1467-1483, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

GELENEKSEL TÜRK SANATLARINDA ÇARKIFELEK MOTİFİ*

Ülkü KÜÇÜKKURT**

Geliş Tarihi: 15 Haziran 2025

Kabul Tarihi: 8 Ekim 2025

Öz

İnsanların inançları, izlenimleri, beğenileri, yaşam tarzları kültürlerinin bir parçasıdır. Döngü, sonsuzluk, hareket, kader gibi anlamlar taşıyan çarkıfelek motifi geleneksel Türk sanatlarının birçok alanında kullanılmıştır. Makalenin amacı, geleneksel sanatlarda çarkıfelek motiflerinin hangi geleneksel sanat alanında üretilen eserlere uygulandığı, bu örneklerin tespit edilerek incelenmesi, çarkıfelek motif çeşitleri, anlamlarının tespit edilmesi ve elde edilen bilgilerin yazılı kaynak hâline getirilmesidir. Araştırmanın evrenini çarkıfelek motifi, örneklemini çarkıfelek motifinin uygulandığı geleneksel Türk sanatları eserleri oluşturmaktadır. Çarkıfelek motifi uygulanmış eser örnekleri incelenmiş, motiflerin uygulanış şekilleri ve kompozisyonları belirlenerek “Inkscape çizim programı” ile motifler çizilmiştir. Elde edilen bilgiler sonuç kısmında değerlendirilmiş ve geleneksel Türk sanatlarında kullanılan çarkıfelek motiflerinin korunmasına, tanıtılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: El sanatı, çarkıfelek, kültür, gelenek, motif.

THE PASSIONFLOWER MOTIF IN TRADITIONAL TURKISH ARTS

Abstract

In Traditional Turkish Arts, the passionflower motif is a part of people's beliefs, impressions, tastes, lifestyles and cultures. The passionflower motif which carries meanings such as cycle, infinity, movement, and destiny, has been used in many areas of traditional Turkish arts. The aim of the report is to determine which traditional art field the wheel motifs are applied to, to determine and examine these examples, to determine the types of wheel motifs and their meanings, and to convert this information into a written source. Examples of works on which the passionflower motif was applied were examined the application methods and combinations of the motifs were determined and the motifs were drawn with the “Inkscape drawing program”. The information obtained was evaluated in the conclusion and suggestions were made for the preservation and promotion of the passionflower motifs used in traditional Turkish arts.

Keywords: Handicraft, passionflower, culture, tradition, motif.

* Araştırma, 11. Uluslararası Türk Kültür ve Sanatlarını Tanıtma Sempozyumu'nda sözlü sunulmuş, özeti yayınlanmıştır (19-27 Ekim 2024, İtalya, Milano).

** Doç. Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, ukkurt@aku.edu.tr.

Giriş

İnsanlar düşüncelerini, inançlarını, izlenimlerini, beğenilerini sembollerle ifade etmiş, doğada gördükleri varlıkları sadeleştirerek motif hâline getirmiştir. Kültürel değerler geleneksel sanatlarda kullanılan motiflere yansımıştır. Döngü, sonsuzluk, hareket, kader gibi anlamlar taşıyan çarkıfelek motifi, geleneksel Türk sanatlarının birçok alanında kullanılmıştır. Bu sanatlar arasında halı, kilim, çarpana, geleneksel tepme keçe, kumaş, örgü, işleme, kırkyama, taş işleri, çini, seramik sanatları bulunmaktadır.

Halı, kilim dokumalarının merkezinde, kenar sularında, ana motiflerin yanında, çarpana dokumalarının orta suyunda, kumaşların ana motifi ve dolgu motifi olarak kompozisyonlarında, geleneksel tepme keçelerin merkezinde, işlemelerin kenar suyunda, kırkyama çalışmalarının merkezinde, taş yapıların pencere alınlıklarında, kubbe ve tavanlarında, mezar taşlarında, hat yazılarının düzenlenmesinde, duraklarda çarkıfelek motifi uygulanmıştır. Çarkıfelek motifinin Türk sanatlarının birçok türünde ve değişik formlarda kullanılması bu motifin Türk kültüründe köklü geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Motif sadece görsel olarak kullanılmamakta, çeşitli anlam yüklemelerini üzerinde taşımaktadır.

Makalenin amacı, çarkıfelek motiflerinin yoğun olarak hangi geleneksel sanat alanında üretilen eserlere uygulandığı, bu örneklerin tespit edilerek incelenmesi, çarkıfelek motif çeşitleri, anlamlarının tespit edilmesi, elde edilen bilgilerin yazılı kaynak hâline getirilmesidir. Araştırmanın evrenini çarkıfelek motifi, örneklemini çarkıfelek motifinin uygulandığı geleneksel Türk sanatı eserleri oluşturmaktadır. Başlık “Geleneksel Türk Sanatlarında Çarkıfelek Motifi” olarak belirlenmiştir.

1. Materyal ve Metot

Makalenin hazırlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden alan araştırması, literatür taraması kullanılmıştır. Çeşitli el sanatlarında çarkıfelek motifinin uygulanması araştırılmıştır. Çarkıfelek motifi uygulanmış sanat eseri örnekleri incelenmiş, bu eserlere uygulanan çarkıfelek motiflerinin çeşitleri, şekilleri, kompozisyonlarda kullanılma düzenleri tespit edilmiştir. Motiflerin uygulanış şekilleri ve kompozisyonları belirlenerek “Inkscape çizim programı” ile çarkıfelek motifleri çizilmiştir. Araştırma süresince kullanılan veri toplama araçlarının etik açıdan sakıncalı olmadığı “Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 05 Toplantı Sayısı, 2025/209 Numaralı Kararı” ile belirtilmiştir. Elde edilen bilgiler sonuç kısmında değerlendirilmiş ve geleneksel Türk sanatlarında kullanılan çarkıfelek motiflerinin korunmasına, tanıtılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. Bulgular

2.1. Çarkıfelek Motifinin Kökeni ve Anlamı

Çarkıfelek motifi, basit olarak yatay ve düşey en az iki çizginin kesişmesinden meydana gelmektedir. Haç ve çarkıfelek motifinin ortaya çıkmasında ilk insanların ateş yakmak için çubukları döndürmesi ya da taşları birbirine sürtmesi ile oluşan hareketi sembolize ettiği düşünülmektedir. Haç ve çarkıfelek motiflerinin insanlığın kullandığı ilkel ve eski semboller arasında olduğu bilinmektedir (Avşar, 2010, s. 121-122). Bu motifler Paleolitik Dönem’den günümüze kadar kullanılmıştır. Zaman içinde Anadolu, Mezopotamya, Orta Asya gibi birbirinden uzak mesafede bulunan kültürlerin sanatlarında görülen çarkıfelek motifi farklı

anlamlar taşımıştır (Çetin, 2017, s. 354). Haç ve çarkıfelek motifi akrabalık simgesi olarak da kullanılmıştır (Avşar, 2010, s. 124). Orta Asya'dan Avrupa'ya geniş bir alanda farklı şekillerde karşımıza çıkan çarkıfelek; gamalı haç, swastika, "OZ" damgası olarak isimlendirilmektedir (Aydın, 2018, s. 117). Orta Asya'da bulunan kaya resimlerindeki işaret ve damgalar içinde sık kullanılan "OZ" damgası çarkıfelektir (Parlak, 2007, s. 33). Orta Asya'da İslamiyet öncesi Şamanlığa inanan Türklerde çarkıfelek motifi, kötü güçleri kovan tılsım ve güç olarak nitelendirilmiştir (Deniz, 2000, s. 181). Gamalı haç, çarkıfelek motifleri malı, tarlayı, insanı korumak için uygulanmış (Erbek, 2002, s. 134), kötü bakışı bölüp parçalayarak farklı yönlere savurduğu, nazarı etkisiz hâle getirdiğine inanılmıştır (Anadolu, 1993, s. 397). Arseven, Türk sanatı kitabında (1970, s. 41-47) gelişen gamalı haç motifini Çin tai-ki motifi (ying yang) çıkışlı motifler arasında olduğunu belirtmektedir. Eski Türklerin inançlarında, Budist Uygur metinlerinin başında Sanskritçe "swastika" ifadesi evrilerek "Oom svasdi sidam-oom suvasdi sidam-om suvasdi sidam", "Tanrı'nın yardımıyla, başarıyla, iyi saadetlerle" yazmaktadır (İsi, 2024, s. 164). Swastika motifi Orta Asya'da "Çarkıfelek" olarak bilinmekte, öbür dünya yolculuğu ile orada var olmayı, yanarak Tanrı'ya ulaşmayı sembolize etmektedir (Çetin, 2017, s. 355).

Çarkıfelek motifi dönmeyi sembolize eden şekli ile harekete işaret etmektedir. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te "Çığrı; felek", "Kök çığrısı; gök çarkı, küresi", "Yüce Allah âlemi yarattı. Yüksek felek daima dönmektedir. Yıldızlar saf saf sıralanmıştır ve gece, gündüz üzerine top gibi sarılmaktadır" ifadeleri yer almaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015, s. 182, 327).

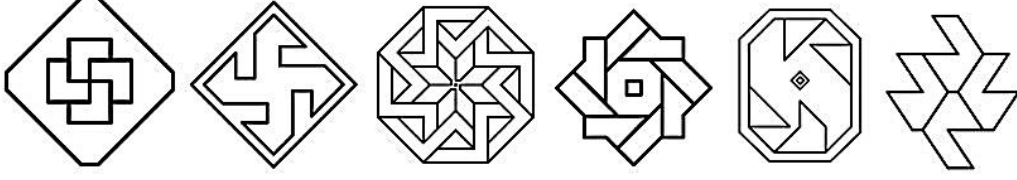
Anadolu'da çarkıfelek motifi hava, ateş, su, toprağı da temsil etmektedir (Altın, 2021, s. 33). Dört elementi temsili yanında çarkıfelek motifi, döngüyü, kader, kısmet, gelecek, kendini tekrar eden olayları, dönen dünyayı, feleğin, aşkın çemberini ifade etmektedir (Ateş, 1992, s. 46). Çarkıfelek, motif olarak incelendiğinde iki farklı özelliğı dikkat çekmektedir. İlki, çarkıfelek motifinin merkezde olan hareketi, ikincisi ise merkezkaç hareketidir. Motifteki hareket birbirine bağlıdır ve süreklilik, denge, dönüşüm söz konusudur (Çaycı, 2015, s. 301). Çark üç veya dört yarıçaptan meydana gelmektedir. Dört kollu uygulamada bütün yarıçaplar birbirini dik açı ile kesmektedir. Motif araba tekerleğı, çok kollu yıldız, açılmış gül, bir merkezden çıkan oklar şeklinde görülmektedir (Çaycı, 2015, s. 304). Bazı çarkıfelek motiflerinde merkezden çıkan kolların çevresi çember içine alınmaktadır. Bu çember gök kubbeyi simgelemektedir (Özdemir, 2023, s. 42). Dört yönü gösteren dört kolun yanı sıra, sekize çıkan kollar ara yönleri, zamanla on ikiye çıkan kollar gökyüzündeki takımyıldızlarını temsil etmektedir (Turhan, 2024, s. 5).

2.2. Çarkıfelek Motifinin Geleneksel Türk Sanatlarında Kullanımı

2.2.1. Dokumalarda Kullanımı

Dokumalar, çözgü ve atkılarının belirli bir sistemle oluşturduğu yüzeylerdir. Kilim, halı, çarpana, kumaş dokuma teknikleri kullanılarak yaygılar, heybe, torba, çuval gibi eşyalar üretilmiş, üretim tekniğine uygun motifler tasarlanarak uygulanmıştır (Arseven, 1970, s. 46). Bu motifler arasında bulunan çarkıfelek motifine birçok anlam yüklenmiş ve formu şekillenmiştir (Şekil 1). Çarkıfelek motifi halı, kilim dokumalarına uygulandığında dokumanın adak olarak hazırlandığına işaret etmektedir. Aynı zamanda, insanların kaderini kontrol eden doğaüstü bir güce sahip olduğuna, "Talih çarkını" belirttiğine inanılmıştır (Erbek, 1990, s. 255). Halı ve kilim dokumalarında çarkıfelek motifi; gamalı haç, swastika isimleriyle bilinmekle birlikte

motif çakmak motifine benzetilmektedir. Motife bütün olarak bakıldığında çarkıfelek olduğu anlaşılmaktadır. Günümüz Anadolu dokumalarında birçok bölgede çarkıfelek motifini kötü güçleri kovan tılsım ve güç olarak kullanılmıştır (Deniz, 2000, s. 181). Kilimlerin iç kenarlarında çarkıfelek motifini farklı renklerde alternatif olarak yerleştirilmektedir.

Şekil 1: Halı ve Kilim Dokumalarında Kullanılan Çarkıfelek Motifleri (Küçükkurt, 2025)

Bordüre alternatif olarak yerleştirilen çarkıfelek motifine İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan 8158 envanter numaralı kilim örnek verilebilir. İçel, Mut yöresine ait 18. yy.a tarihlendirilen kilimin kenar suyunda döngüyü ifade eden çarkıfelek motifleri kullanılmıştır. Çift mihraplı olan kilim 130x230 cm'dir (Erbek, 1988, s. 48; Görsel 1).

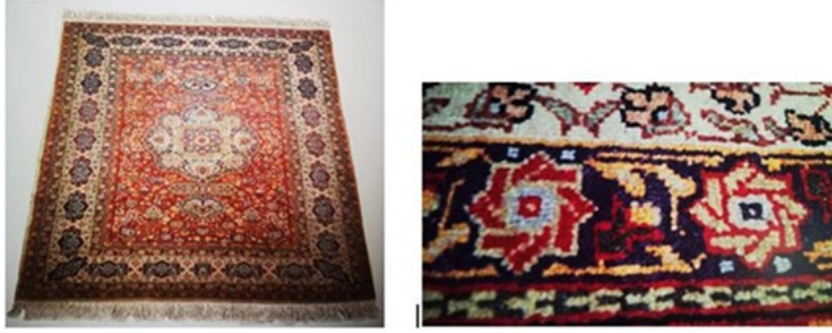
Görsel 1: İçel, Mut Kilimi (Erbek, 1988, s. 48)

Halıların dış ve iç kenar suyunda çarkıfelek motifini kullandığı gibi orta zemine, ana motiflerin yanına, baklava, dikkörtgen, altıgen motiflerinin ortasına uygulanmaktadır. Çarkıfelek motifini Selçuklu halılarının genellikle orta zemininde, Osmanlı Dönemi halılarının orta bölümü ve kenar suyunda kullanılmıştır. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde, 668 envanter numarasıyla bulunan 13. yy.a ait Konya Selçuklu halısı, Selçuklu Dönemi'ne örnektir. Halının orta zemininde bulunan motiflerin içine çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir (Aslanapa, 1987, s. 21-35; Görsel 2). Osmanlı Dönemi halılarında orta ve kenar suyunda görülen çarkıfelek motifine Holbein I. Tip'e giren ve 16. yy. başı ila 17. yy.a tarihlendirilen İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan bir halı örnektir (Yetkin, 1991, s. 140). Divriği Ulu Camisi'nden müzeye gelen halı 160x240 cm boyutundadır. Kenar suyu Türkmen halısı özelliği göstermektedir (Aslanapa, 1987, s. 72, 78). Halının kenar suyu ve orta zemininde kırmızı renk kullanılmıştır. Orta zemininde bulunan motiflerin aralarına çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir.

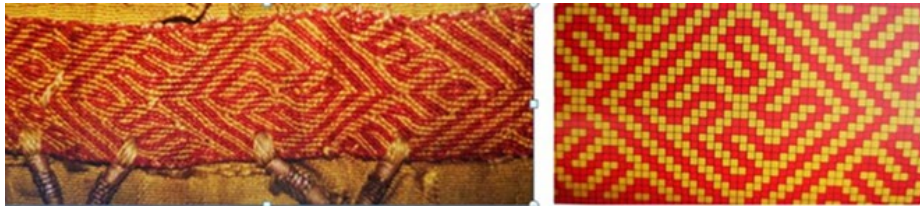
Görsel 2: Konya Selçuklu Halısı, Çarkıfelekli Motif Çizimi (Aslanapa, 1987, s. 21, 35)

Hereke’de dokunan halıların kenar suyunda çarkıfelek motiflerinin güzel örnekleri yer almaktadır. 13/710 envanter numarasıyla Küçüksu Kasrı, 10 numaralı odada bulunan Hereke dokumasının orta zemini madalyonlu, çevresi serpmeli çiçek motiflidir. Boyutu 127x180 cm olan halının iki ince kenar suyunda çarkıfelek motifleri kullanılmıştır (Kaya, 1999, s. 272; Görsel 3).

Görsel 3: Hereke Halısı (Kaya, 1999, s. 272)

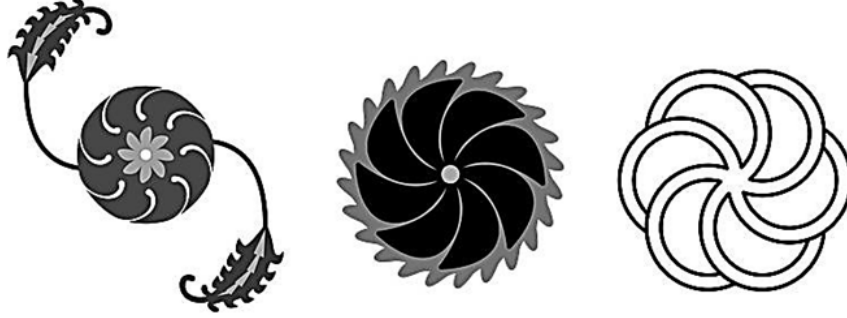
Türk kültüründe çarpana, kolon dokumaları önemli bir yere sahiptir. Bağ, birleştirici, taşıyıcı olarak kullanılan kolon, çarpana dokumalarının motiflerinde çarkıfelek düzenlemeleri tek başına kompozisyon oluşturduğu gibi ayrıca baklava desenlerinin merkezine yerleştirilmektedir. Bu düzenlemeye örnek olarak, İstanbul’dan kutsal topraklara yardım ve hediyelerin gönderildiği surre alayı eşyaları arasında bulunan çarpana dokuma mahmel sancağı verilebilir. Topkapı Sarayı Müzesi’nde 24/1391 envanter numarasıyla, Avadancılar Bölümü’nde bulunan parçada kırmızı ve sarı ipek iplik kullanılmıştır. Çarpana dokumasının sancağın saçaklarını taşıması için kullanıldığı düşünülmektedir (Atlıhan, 2017, s. 178; Görsel 4). Kutsal bir görev için kullanılan sancağın üzerinde bulunan motifin öbür dünyayı, Tanrı’ya ulaşmayı sembolize etmesi kuvvetle muhtemeldir (Çetin, 2017, s. 355).

Görsel 4: Mahmel Sancağı (Atlıhan, 2017, s. 179)

Kumaş dokumaları kendine özgü üretim teknikleri ve motifleriyle geleneksel Türk sanatları içindedir. Kumaşlarda genellikle çarkıfelek motifinin dönüşüyle kıvrılmış etkisi veren yaprak motifleri ile kompozisyon oluşturulmuştur (Gürsu, 1988, s. 136). Topkapı Sarayı Müzesi’nde bulunan 17. yy.ın ilk yarısına ait olduğu tespit edilen 15x14 cm boyutlarında bir kemha kumaşın kompozisyon düzenlemesinde çarkıfelek motifleri kullanılmıştır (Gürsu, 1988, s. 146). Kumaşın parlak kırmızı olan zemini üzerine gümüş metal iplikle ve mavi ipliklerle

farklı formlara sahip iki çarkıfelek motifi dokunmuştur. Çarkıfelek motifi, denge dönüşüm gibi sembolik anlamlarının yanında, dekorasyon özelliğinin beğenilmesi nedeniyle kumaş tasarımlarında farklı çiçeklerle birlikte kullanılmıştır (Gürsu, 1988, s. 182). Kumaşlarda kullanılan çarkıfelek motifleri çiçek formunda, çarkıfelek motifine sapıyla bağlanan yapraklarına dönme hareketi kazandıran etkisiyle ifade edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Kumaşlarda Görülen Çarkıfelek Motifleri (Küçükkurt, 2025)

Topkapı Sarayı Müzesi'nde 5614 envanter numarasıyla kayıtlı olan 17 yy.a ait kemha kumaş parçasında çarkıfelek motifi ve kıvrık yapraklardan meydana gelen bir düzenleme bulunmaktadır. Çarkıfelek motifi mavi ipek iplikle çevrelenmiştir (Öz, 1951, s. 195; Görsel 5).

Görsel 5: Çarkıfelek Motifli Kemha Kumaş (Öz, 1951, 195; Gürsu, 1988, s. 146)

Ankara Etnografya Müzesi'ne, 25424 envanter numarasıyla kayıtlı olan 17. yy. başına tarihlendirilen bir yastık yüzünde çarkıfelek motifi yoğun olarak kullanılmıştır. 64,3x117 cm uzunluğunda olan kırmızı zeminli yastık yüzünün ortasında bulunan madalyonu çarkıfelek motifleri çevrelemektedir (Atasoy vd., 2001, s. 132; Görsel 6).

Görsel 6: Yastık Yüzü (Atasoy vd, 2001, s. 132)

2.2.2. Tepme Keçe Ürünlerinde Kullanımı

Genellikle kuzu yününün üzerinde bulunan örtü hücrelerinin sürtünme ve alkali ortamda birbirine kenetlenmesiyle oluşan keçe kumaş geleneksel sanatlarımız arasındadır. Orta Asya'dan günümüze birçok merkezde keçe üretimi yapılmıştır. Keçe ürünler arasında kepenek, yaygı, seccade, çadır, çeşitli başlıklar, çorap, çizme gibi ürünler bulunmaktadır. Birbirini takip ederek dönen şeritlerin oluşturduğu çarkıfelek motiflerinin döngüyü ifade eden çeşitli varyasyonları keçe ürünlere uygulanmıştır. Keçe ürünlerde çarkıfelek motifi serbest dönüşlü, serbest dönüşlerin etrafına baklava motifleri yerleştirilmiş, daire içine dört kollu çarkıfelek motifleri uygulanmış örnekleri bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: Keçe Ürünlerinde Kullanılan Çarkıfelek Motifleri (Küçükkurt, 2025)

UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi Keçe Ustası Ahmet Yaşar Kocataş yaptığı birçok üründe çarkıfelek motifini kullanmaktadır. Ustanın yaptığı çapı 90 cm, kalınlığı 1 cm olan bir paspasın tüm yüzeyini, kollarını pembe, krem ve kahverenginin oluşturduğu, döngüyü sembolize eden çarkıfelek motifini kaplamaktadır. Paspasın üretiminde ham madde olarak Yeni Zelanda Merinos kuzu yünü kullanılmıştır (Küçükkurt ve Oyman, 2018, s. 186-193, 209; Görsel 7).

Görsel 7: Çarkıfelek Motifli Tepme Keçe
(Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2017)

2.2.3. İşlemelerde ve Kırkyamalarda Kullanımı

Süslenme ve süsleme isteğiyle ortaya çıkan işleme sanatı kültürümüzü yansıtan el sanatları arasındadır. Çeşitli iplikler kullanılarak farklı iğne teknikleriyle kumaşın, derinin üzerine yapılan motifler, kompozisyonlarla oluşturulan eserler günlük hayatta ve çeyiz eşyası olarak değerlendirilmektedir (Barışta, 1999, s. 4). İşlemelerin süslemelerinde somut, soyut ve karma konuları içeren motifler kullanılmıştır. İşlemelerde, 16. yy.da kullanılan motiflere ek olarak 17. yy.da, bitkisel motiflere bahar dalı, çınar yaprağı, çarkıfelek eklenmiştir (Barışta, 1999, s. 58). Çarkıfelek motifi çarşaf, bohça, örtü, mendil gibi eşyalara işlenmiştir. Mendile

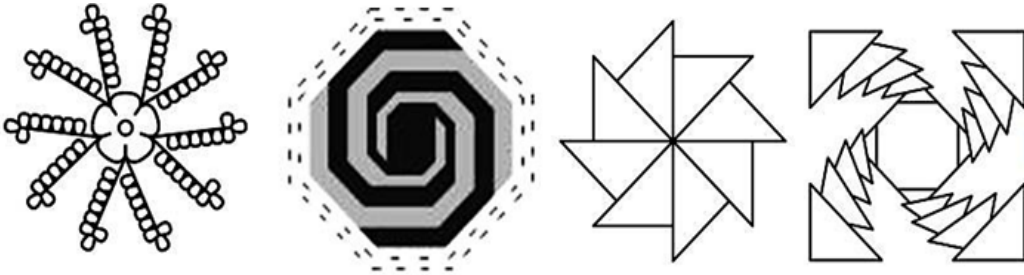
işlenen çarkıfelek motifi türkülerde de konu olmuştur. “Aman doktor” türküsünde; “Mendilim benek benek, ortası çarkıfelek, yazı beraber geçirdik, kışın ayırdı felek.” ifadesi yer almaktadır¹.

Londra Victoria ve Albert Müzesi’nde 1996 envanter numaralı, pembe ve yeşil iplikle işlenmiş 17. yy.a ait çarşafın etek ucuna çarkıfelek ve yapraklardan oluşmuş geniş bir kompozisyon uygulanmıştır (Barışta, 1999, s. 64). Çarkıfelek motifi günümüzde işlemlere uygulanmaya devam etmektedir. Çeyiz saklamak, eşya taşımak için hazırlanan bohçaların işlemlerinde benzer kompozisyonda, farklı renklerde işlenmiş çarkıfelek motiflerine rastlanılmaktadır. Esmâ Uğur’un 70 yıl önce çeyizi için sarma ve tel sarma tekniği ile pamuk dokuma kumaşa, yeşil floş iplikle işlediği, 65x75 cm ebatlarında olan bohça döneminin güzel örnekleri arasındadır. Bohçanın dört tarafı sarmaşık motifleriyle işlenmiş, dört köşesine de çarkıfelek motifi yerleştirilmiştir. Çeyizlik amacıyla işlenmiş bohçada kullanılan çarkıfelek motifi mutluluk, hareket anlamını taşımaktadır (Çiçek, Afyonkarahisar, 2024, 2025; Görsel 8).

Görsel 8: Çarkıfelek Motifli İşleme (Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2024)

İşlemlerin yanı sıra artan küçük ebatta kumaşların belirli bir düzen içinde dikiş ile birleştirilmesiyle büyük yüzeyler oluşturulmaktadır. Tasarruf etme fikrinden yola çıkılarak estetik duygularla planlı şekiller, motifler ortaya çıkmaktadır (Küçükkurt, 2022, s. 268). Halk arasında “Kırkyama”, “Kırkpare” gibi isimlerle bilinen bu teknikle üretilmiş yaygı, örtü, seccade, çanta gibi ürünlerde çarkıfelek motifi kullanılmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4: İşleme ve Kırkyamada Kullanılan Çarkıfelek Motifleri (Küçükkurt, 2025)

Çarkıfelek motifinin kullanıldığı çalışmalara Sinan Aytas tarafından yapılan bir kırkyama çanta örnektir. Dört bölüme ayrılmış karelerin her birinin içine çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir. Çantanın iç astarında saten kumaş, yüzeyinde basma, pazen kumaşlar kullanılmıştır (Görsel 9).

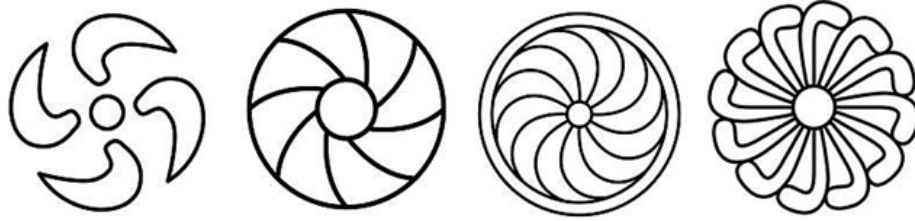
¹ Detaylı bilgi için bk. (<https://bodrumkoro.org>, 2024).

Görsel 9: Çarkıfelek Motifli Kırkyama Çanta
(Küçükkurt, Afyonkarahisar, 2019)

2.2.4. Taş Eserlerde Kullanımı

Taş, binaların yapımında, iç ve dış mekânların süslenmesinde, dekorasyon unsuru olarak kullanılmıştır. İslamiyet'in kabul edilmesiyle tasavvufta dönerek Tanrıya ulaşma isteğini vurgulayan çarkıfelek motif (Çetin, 2017, s. 355), topraktan gelip, toprağa dönüşü ima etmesi nedeniyle mezar taşlarında görülmektedir. Mezar taşlarının yanı sıra sandukalarda çarkıfelek motif kullanılmıştır. Çarkıfelek motif ile selvi motifinin birlikte kullanıldığı örnekler bulunmaktadır (Ertekin ve Butasım, 2015, s. 8). Saray, medrese, kervansaray, han ve hamam gibi yapıların taş süslemelerinde çarkıfelek motifleri kullanılmıştır.

Şekil 5: Taş Eserlerde Görülen Çarkıfelek Motifleri (Küçükkurt, 2025)

Selçuklu Dönemi'nde inşa edilen Sırçalı Medrese'nin giriş taş kapısının üçüncü bordürüne işlenen yıldızın içi, mukarnas araları, yine taş taş kapının üstünde bulunan rozet çiçeklerin içi çarkıfelek motifleriyle süslenmiştir (Şaman, 2010, s. 136-139). Bir diğer eserde, 882 H (1477) tarihinde Akkoyunlu hükümdarı Bayındır İbn Rüstem için Ameli Baba Can tarafından yapılan Emir Bayındır Cami'nin taş pencere alınlığına çarkıfelek motif işlenmiştir. Ahlat Müzesi'nde sergilenen ve 13-14. yy.la tarihlendirilen mimari parçada çarkıfelek motif bulunmaktadır (Görsel 10). Bu örneklerde görülen çarkıfelek motiflerinin merkezinden çıkan kollarının çevresi çember içine alınmıştır. Çember içine alınmış kollar gök kubbeyi temsil etmektedir (Özdemir, 2023, s. 42).

Görsel 10: Solda; Emir Bayındır Cami'nin Pencere Üstü. Sağda; Ahlat Müzesi'nde Sergilenen Mimari Parça (Küçükkurt, Ahlat / Bitlis, 2024)

Ahlat Selçuklu Mezarlığı'nda bulunan bazı mezar taşlarında çarkıfelek motifi bulunmaktadır. Şehabettin Emir Gazi mezar taşı da bunlardan biridir. Mezarda “Bu türbe şehadete ve mutluluğa erişmiş, gençliğine doymamış, yaradanın bağışlamasına muhtaç, Şehabettin Emir Gazi'nin türbesidir. O (hicri) Cemaziyelevvel ayının 701 (miladi Ocak 1302) yılında rahmete kavuşmuştur” yazmaktadır (Görsel 11; Ahlat Selçuklu Mezarlığı, 2024). Mezar taşının üstünde geometrik motiflerin ortasına çarkıfelek motifi işlenmiştir. Buraya işlenen çarkıfelek motifi 12 çiçek yaprağından oluşmaktadır. 12 kol gökyüzündeki takımyıldızlarını temsil etmektedir (Turhan, 2024, s. 5). Muş Müzesi'nde sergilenen Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşında çarkıfelek motifiyle birlikte at figürü kullanılmıştır (Görsel 11). Mezar taşlarında kullanılan çarkıfelek motifi zamana işaret etmektedir. Daire içinde birbirini takip eden sarmal kollar zamanı simgelemektedir. İnsanoğlunun hayatının bir süresi olması, zamanın sahibinin yaratıcı olduğu inancını vurgulamaktadır (Özdemir, 2023, s. 42).

Görsel 11: Solda; Ahlat Selçuklu Mezarlığı'nda Çarkıfelek Motifi. Sağda; Muş Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Mezar Taşı (Küçükkurt, Bitlis / Ahlat, Muş, 2024)

2.2.5. Çini ve Seramik Eserlerde Kullanımı

Binaların süslenmesinde, dekoratif ürünlerin yapılmasında uygulanan çini tekniğinin tarihi incelendiğinde, eski örnekler Türklerin yaşadığı İç Asya'da görülmektedir. Üretilen çömleklerin temiz kalmasını ve daha uzun süre dayanmasını sağlamak için yüzeyi sıvı sızdırmaz malzemelerle kaplamaya yöneltmiştir (Arseven, 1970, s. 240). Kap, kacak üretiminin yanı sıra binaların iç ve dış dekorasyonunda çini kullanılmıştır. Selçuklular, binalarının yüzeyini kaplamak için mozaik çini tekniğini uygulamıştır. Özellikle Selçuklu Dönemi yapısı olan Konya Karatay Medresesi, Sırçalı Medrese gibi binalar döneminin özelliklerini yansıtan çini örneklerine sahiptir. Çinilerin süslemelerinde çeşitli formlara sahip çarkıfelek motifleri kullanılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6: Çini Eserlerde Çarkıfelek Motifi (Küçükkurt, 2025)

Konya Sırçalı Medrese giriş kapı eyvanının sağında ve baş eyvanında bulunan mihrapta, mozaik tekniği ile yapılmış çinilerde, farklı yönlere doğru dönüşü ifade eden çarkıfelek motifleri yer almaktadır (Görsel 12). Osmanlı Dönemi'nde bina ve dekorasyon ürünlerinde çini kullanımı geleneği devam etmiştir. İstanbul Çinili Köşk, Topkapı Sarayı, Rüstem Paşa Camisi ve Osmanlı'nın hüküm sürdüğü topraklarda inşa edilen binalarda Türk çini sanatının örnekleri

bulunmaktadır. Türk çinilerine uygulanan motifler oldukça zengindir. Çarkıfelek motifi Türk çini sanatında kullanılmıştır. Özellikle ana motif olarak kompozisyonun merkezinde ve dolgu motifi olarak uygulanmıştır.

Görsel 12: Sol ve Ortada; Konya Sırçalı Medrese Giriş Kapı Eyvanında, Sağda; Medresenin Baş Eyvan Mihrabında Bulunan Çiniler (Küçükkurt, 2025)

Türk sanatları içinde yaygın kullanım ve üretim alanına sahip olan seramikler hakkında yapılan kazı ve araştırmalarda önemli örneklerle ulaşılmıştır. 12. yy. ve 14. yy. seramik örnekleri Ahlat, Antakya, Ani, Alanya, Kubadabad ve Hasankeyf gibi merkezlerde bulunmuştur (Öney ve Çobanlı, 2007, s. 105). Osmanlı Dönemi'nin erken devrinde üretilen seramiklerde Anadolu Selçuklu seramik sanatının etkilerinin devam ettiği görülmektedir. Sonraki yıllarda seramik sanatının bezemelerinde, üretim tekniğinde değişiklik ve gelişmeler yaşanmıştır (Öney ve Çobanlı, 2007, s. 235). 17. yy. sonlarından 20. yy. ilk çeyreğinde Çanakkale, seramik üretim merkezleri arasında yer almıştır. Seramik sanatında kullanılan motifler arasında döngüyü, sonsuzluğu sembolize eden çarkıfelek motifi kullanılmıştır. Hasankeyf'te bulunan sıraltı tekniği uygulanmış seramiğin iç kısmının ortasına çarkıfelek motifi yerleştirilmiştir (Görsel 13).

Görsel 13: Hasankeyf'de Bulunan Seramiğin Ortasında Çarkıfelek Motifi (Öney ve Çobanlı, 2007, s. 253)

Çarkıfelek motifinin ağırlıklı olarak kullanıldığı seramik örnekleri arasında Suna-İnan Kırış Koleksiyonu'nda bulunan, 19. yy.ın ilk yarısına tarihlendirilen bir dizi Çanakkale'de üretilmiş çukur tabak bulunmaktadır. Dışa dönük ağız kenarları ve dibe doğru daralan çukur halka kaideli, kırmızı hamurdan yapılmış, beyaz astarlı, motiflerde mor renk kullanılmış tabakların ortasına serbest fırça ile çarkıfelek motifi uygulanmıştır (Altun, 1996, s. 29, 32; Görsel 14). Koleksiyonda bulunan tabakların ortasına yerleştirilen çarkıfelek motifleri birbirinden küçük farklılıklar göstermektedir.

Görsel 14: Suna-İnan Kıraç Koleksiyonu'nda Bulunan Çarkıfelek Motifli Çukur Tabak (Altun, 1996, s. 29, 32)

2.2.6. Diğer Sanat Eserlerinde Kullanımı

Çarkıfelek motifi kalemişi, hat, tezhip gibi el sanatlarının bezemelerinde kullanılmıştır. Çarkıfelek motifinin kalemişi tekniğine uygulanmış örnekleri arasında 1786-1787 yıllarında inşa edilen Safranbolu Müderrisler Evi bulunmaktadır. Evin batı dış cephesinde sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü simgeleyen çarkıfelek motifi uygulanmıştır (Bülbül, 2024, s. 47, 50). Bu sanat dallarının yanı sıra kitap sanatlarında çarkıfelek motifi kullanılmıştır. Hat yazılarının çarkıfelek şeklinde düzenlendiği örnekler bulunduğu gibi, yine hat yazılarının “Durak” işaretlerinde çarkıfelek motifinin güzel örneklerine rastlanılmaktadır. Önceleri pençhane durakları olarak isimlendirilen duraklar zaman içinde çarkıfelek ismiyle anılmıştır. Daha çok saltanat ailesi için hazırlanan Kur'an-ı Kerim'lerde kullanılmıştır. Yazı ile bütünlük sağlayan duraklar Türk süsleme sanatında bezeme unsuru olmuştur (Karakaya, 2014, s. 125). Ayet ve cümle sonunda bulunan duraklar, görsel güzelliğinin yanında nokta görevi görerek okuyucunun durması gereken yerleri işaret etmektedir (Birol, 2020, s. 210; Şekil 7; Görsel 15).

Şekil 7: Duraklarda Çarkıfelek Motifi Örnekleri (Yeniden Çizim), (Birol, 2020, s. 210)

Görsel 15: 16. Yüzyıla Ait Bir Musaftan Serlevha Sayfasında Çarkıfelek Motifi Duraklar (Özkeçeci, 2017, s. 130)

3. Sonuç

Köklerinin Paleolitik Dönem'e kadar uzandığı yapılan araştırmalarda tespit edilen çarkıfelek motifi, çeşitli kültürlerde görülmüş ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Çarkıfelek motifi Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Bu motif, döngüyü, kaderi, kısmeti, tekrarı, hareketi sembolize etmekte, uygulandığı geleneksel sanatın tekniğine uygun şekil almaktadır. Halı ve kilimlerin kenar suyunda, merkezinde çarkıfelek motifi uygulanmaktadır. Halılarda kullanılan çarkıfelek motifleri genellikle dörtgen, sekizgenlerin içine, birbirinin üstüne yarı binerek takip eden kareler, uçları sağa dönük çengelli dört kollar, ortada yıldız ve bu yıldızın çevresinde iç içe geçmiş iki altıgen, kilimlerde ise dört farklı yöne bakan uçları ortada birleşmiş çengellerin oluşturduğu çarkıfelek motifleri bulunmaktadır. Bu motiflerle yıldızlar, gökyüzü, yönler işaret edilmektedir. Çarpana dokumalarında görülen çarkıfelek motifleri, kompozisyon düzenlemesinde ana motif olarak uygulanmaktadır. Kumaşlarda görülen çarkıfelek motifi denge dönüşüm anlamını taşımakta, kompozisyonlarda ana motif ve dolgu motifi düzenlemesi ile kullanılmaktadır.

Geleneksel Türk sanatları içinde yer alan tepme keçe ürünlerin kompozisyonlarında döngüyü ifade eden çarkıfelek motifi kullanılmaktadır. Kepeneklerin omuz kısımlarına, yaygı ve paspasların merkezine uygulanan motifin serbest dönüşlü, daire içine alınmış dört kollu varyasyonları bulunmaktadır. İşlemelerin kompozisyonlarında kenar suyu, orta motifi ve köşe motifi düzenlemesi ile gördüğümüz çarkıfelek motifi mutluluk, felek, döngü anlamını taşımaktadır. Tasarruf etme amacıyla ortaya çıkan, tasarrufun yanında dekorasyon amacını taşıyan kırkyamaların şekillendirilmesinde serbest dönüşlü çarkıfelek motifi kullanılmaktadır.

Çarkıfelek motifi mezar taşlarında zamanın ilerleyişini, insanların ömrünün sınırlı, sonsuz hayata yaratıcının sahip olduğunu vurgulamak için işlenmiştir. Mezar taşlarında görülen çarkıfelek motifi sola veya sağa doğru dönme hareketi yapan, birbirini takip eden kalın dilimler hâlinde görülmektedir. Tarihi binaların dış cephelerinde, pencere alınlıklarında yine sola ya da sağa dönme hareketi yapan ince dilimler ve birbirini takip eden dört kollu çark şeklinde kullanılmaktadır. Çarkıfelek motifinin etrafını çevreleyen çember, gökyüzünü sembolize ettiği için bazı dini yapıların kubbelerine yerleştirilmektedir.

Süsleme unsuru olarak üretilen çini eserlerde çarkıfelek motifinin uygulandığı birçok örnek bulunmaktadır. Uygulanan çarkıfelek motifleri farklı yönlerde doğru dönen kolların oluşturduğu düzenlemelere sahiptir. Seramik eserlerde kullanılan çarkıfelek formları serbest dönüşlüdür ve genellikle kompozisyonun merkezine yerleştirilmektedir. Çarkıfelek motifi kalemişi, hat tezhip gibi geleneksel sanat dallarında kullanılmaktadır. Kalemişi uygulamalarında, evlerin dış cephe süslemesinde sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü simgeleyen çarkıfelek motifleri görülmektedir. Hat yazılarının düzenlenmesinde, ayetlerin duraklarında çarkıfelek motifleri kullanılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türk sanatlarında kullanılan çarkıfelek motifinin, ana motif ve geometrik yapısı nedeniyle boşlukları doldurmak için kullanıldığı görülmektedir. Çarkıfelek motifinin uygulandığı sanat dallarında tekniğe göre farklı şekil alması, çeşitlilik göstermesi kültürel zenginliğe işaret etmektedir. Zaman içinde değişen düşünce sistemleri, el sanatı üretiminde gelişen uygulama teknikleri, çarkıfelek motifinin taşıdığı anlamları etkilese de çarkıfelek motifi tasarımlarda kullanılmaya devam etmektedir. Çarkıfelek motifinin taşıdığı enerji, hareket, izleyicinin dikkatini çekmektedir. El sanatı üretiminde meydana gelen azalmayla

birlikte çarkıfelek motifinin uygulama alanları daralmıştır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, unutulmaya yüz tutmuş bu kültürel miras değerlerinin toplumun hafızasında yeniden canlandırılması için yapılacak çalışmalar, projeler, çarkıfelek motifinin yeni tasarımlarda kullanılması, motifin yapısının korunmasını, uygulanmasını destekleyecektir. Çarkıfelek motifinin tespit edilmesi ve yazılı kaynak hâline getirilmesi, bu motifin gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir.

Kaynaklar

- Altın, A. (2021). Türk-İslam kubbelerinde çarkıfelek formları. *İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı*, (30), 29-80. <https://doi.org/10.26650/sty.2021.839119>
- Altun, A. (1996). *Çanakkale seramikleri*. İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Anadolu, M. U. (1993). Batı Anadolu sanatında swastika (Gamalı haç) motifi. *BELLETEREN*, 57(219), 397-400. <https://doi.org/10.37879/belleten.1993.397>
- Arseven, C. E. (1970). *Türk sanatı*. İstanbul: Cem.
- Aslanapa, O. (1987). *Türk halı sanatının bin yılı*. İstanbul: Eren.
- Atasoy, N., Denny, W. B., Mackie L. W. ve Tezcan, H. (2001). *İpek Osmanlı dokuma sanatı*. İngiltere: TEB iletişim adına Azimuth Editions Limited.
- Ateş, M. (1992). *Türk halıları motiflerin - sembollerin dili*. Nevşehir: Ema.
- Atlıhan, Ş. (2017). *Anadolu ve Topkapı Sarayı'ndan çarpına dokumalar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Avşar, L. (2010). Antik Yunan seramiklerdeki haç ve çarkıfelek simgeleri ve bunların Avrasya, Anadolu ve Mezopotamya kültürlerindeki muhtemel kaynakları. *Mukaddime*, 3(3), 115-140. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.62894>
- Aydın, Ö. (2018). Türk kültür ve sanatında OZ damgası (Swastika). *5.Uluslararası Türk Kültür ve Sanatlarını Tanıtma Çalıştayı ve Sempozyumu Bildirileri*. Akdeniz Üniversitesi, 20-25 Mart 2018, Antalya, s. 117-121.
- Barışta, Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu dönemi Türk işlemleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Birol, İ. A. (2020). *Klasik devir Türk tezyini sanatlarında desen*. İstanbul: Kubbealtı.
- Bülbül, S. K. (2024). Safranbolu Müderrisler Evi cephe bezemesinde görülen sembolik değerler. V. Kacar (Ed.), *El Sanatları Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler* içinde (s. 45-58). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çaycı, A. (2015). Zaman ve sanat bağlamında çark-ı felek motifi. *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu Bildirileri*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, 08-11 Ekim 2015, Konya, s. 299-307.
- Çetin, Y. (2017). Türk-İslam bezeme sanatında gamalı haç (Svastika) ile çarkıfelek motiflerinin köken ve ikonografik anlamları üzerine bir değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*, 3(8), 353-365. <https://doi.org/10.26449/sssj.48>
- Deniz, B. (2000). *Türk dünyasında halı ve düz dokuma yaygıları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Erbek, G. (1988). *Kilim katalogu I*. Ankara: Selçuk.
- Erbek, G. (1990). *Turkish handwoven carpets 3*. Ankara: T. C., Kültür Bakanlığı.
- Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı.

- Ercilasun, B. A. ve Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud, Dîvânü Lugâti't Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ertekin, M. Z. ve Butasım, N. (2015). İslam süsleme sanatının mezar taşlarına yansımaları Bingöl örneği. *Nahçıvan ve Doğu Anadolu Abideleri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Nahçıvan Devlet Üniversitesi, 11-12 Mayıs 2015, Nahçıvan, s. 1-20.
- Gürsu, N. (1988). *The art of Turkish weaving*. İstanbul: Redhouse.
- İsi, H. (2024). Gamalı haç (Swastika) ve Budist Uygur kültüründe kullanımı. *Milli Folklor*, 18(141), 154-66. <https://doi.org/10.58242/millifolklor.1332651>
- Karakaya, B. (2014). *Osmanlı klasik dönem mushaf tezhibinde durak*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Kaya, M. K. (1999). *Milli Saraylar Koleksiyonu'nda Hereke dokumaları ve halıları*. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.
- Küçük Kurt, Ü. (2022). Geleneksel kırkyama tekniği ile üretilmiş seccade örnekleri ve özellikleri. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 5(3), 253-270. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hars/issue/68596/1030806>
- Küçük Kurt, Ü. ve Oyman, N. R. (2018). *Afyonkarahisar'da keçe üretimi ve keçe atölyeleri*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi.
- Öney, G. ve Çobanlı, Z. (2007). *Anadolu'da Türk devri çini ve seramik sanatı*. İstanbul: Acar.
- Öz, T. (1951). *Türk kumaş ve kadifeleri II*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Özdemir, U. (2023). *Türklerde mezar taşı geleneği ve mezar taşlarında sıklıkla yer alan gülbezek, mühr-ü Süleyman ve çarkıfelek simgesinin ikonografik anlamları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
- Özkeçeci, İ. (2017). *Hat sanatını tanımak*. İstanbul: Yazıgen.
- Parlak, T. (2007). *Tur-an yolunda Aral'ın sırları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Şaman, D. N. (2010). Konya Sırçalı / Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 12(12), 127-162. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/640124>
- Turhan, S. (1992). *Turkish handwoven carpets*. Ankara: Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Turhan, S. (2024). *Çanakkale seramiklerinde çarkıfelek motifi ve çağdaş formlara yansımaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yetkin, Ş. (1991). *Türk halı sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası.

Görüşmeler

- Çiçek, Ş. N. (2024-2025). Şeyma Nur Çiçek ile görüşme, Afyonkarahisar: 13 Ekim 2024, 01. Ekim 2025.

İnternet Kaynakları

- https://bodrumkoro.org/rep/saba_mendilimin_yesili.pdf (Erişim tarihi: 08.10.2024).

Motif Çizimleri

- Küçük Kurt, A. E. (2025). Çarkıfelek motif çizimleri, Inscape Programı.

Extended Abstract

The passionflower motif, which carries meanings such as cycle, infinity, movement, and destiny, has been used in many areas of traditional Turkish arts. It is thought that the emergence of the cross and passionflower motif symbolized the movement created by early humans turning sticks or rubbing stones together to light a fire. It is known that the cross and passionflower motifs are among the most primitive and ancient symbols used by humanity (Avşar, 2010, p. 121-122). These motifs have been used from the Paleolithic period to the present day. Over time, the passionflower motif, which is also seen in the art of distant cultures such as Anatolia, Mesopotamia, and Central Asia, has carried different meanings (Çetin, 2017, p. 354).

The passionflower motif also represents air, fire, water and earth in Anatolia, (Altın, 2021, p. 33). In addition to representing the four elements, the passionflower motif expresses the cycle, fate, destiny, future, recurring events, the rotating world, the circle of the universe and love (Ateş, 1992, p. 46). When the passionflower is examined as a motif, two different features stand out. The first is the movement in the center of the passionflower motif, and the second is the centrifugal movement. The movements in the motif are interconnected and there is continuity, balance and transformation (Çaycı, 2015, p. 301). The wheel consists of three or four radii. All radii intersect each other at right angles in the four-armed application. The motif is seen in the form of a car wheel, a multi-armed star, an open rose and arrows coming out of a center (Çaycı, 2015, p. 304). The arms coming out of the center are surrounded by a circle in some passionflower motifs. This circle symbolizes the sky dome (Özdemir, 2023, p. 42).

Qualitative research methods such as field research and literature review were used in the preparation of the article. The application of the passionflower motif in various handicrafts was investigated. Examples of works of art in which the passionflower motif was applied were examined, and the types, shapes and compositions of the passionflower motifs applied to these works were determined. The application methods of the motifs and the compositions were determined and the passionflower motifs were drawn with the “Inkscape drawing program”.

The passionflower motif has been applied to many works of art such as tombstones, exteriors of historical buildings, carpets, kilims, felts, fabrics, embroidery, patchwork and knitting. The passionflower motif has been preferred in compositions due to its geometric structure being suitable for filling the interstitial spaces (Anabolu, 1993, p. 397).

Arseven (1970, p. 41-47) states in his book on Turkish art that the swastika motif used and developed in Turkish carpets is among the motifs originating from the Chinese tai-ki motif (yingyang). When the passionflower motif is applied to carpet and kilim weavings, it indicates that the weaving was prepared as an offering. The passionflower motif was used in precious fabrics produced during the Ottoman period. A composition is usually created with leaf motifs that give a curled effect with the rotation of the passionflower motif in fabrics (Gürsu, 1988, p. 136). Felt fabric production, which is usually formed by interlocking the cover cells on lamb wool with friction and alkaline environment, is among our traditional arts. The passionflower motifs formed by the successive rotating strips have been applied to felt with various variations. In addition to the motifs used in the 16th century in the ornaments of the embroidery, spring branch, plane tree leaf, and passionflower motifs were added to the plant motifs in the 17th century (Barişta, 1999, p. 58). With the acceptance of Islam, the passionflower motifs, which emphasizes the desire to reach God by turning in Sufism, is seen on tombstones because it comes from the earth and implies a return to the earth (Çetin, 2017, p. 355). In addition to tombstones, the passionflower motif was used on coffins. Tiles were used in the production of pots and pans, and in the interior and exterior decoration of buildings. The passionflower motif with various forms were applied in the decorations of tiles. The passionflower motif is also applied to handicrafts such as wood, metalwork, knitting (lace, socks, booties). In addition to these branches of art, it is seen in book arts. It is placed inside medallions in the decoration of bindings and is used in illumination and marbling art. Beautiful examples of the passionflower motif are encountered in the “Durak” signs of calligraphy.

As a result, it has been determined that the passionflower motif, which has been encountered since ancient times, has been attributed different meanings in different forms and belief systems. On tombstones, the passionflower motif is in the form of thick slices that follow each other, rotating to the left or right. On the exterior facades of historical buildings, on window pediments, it is again in the form of thin slices that turn to the left or right, and in the form of a four-armed wheel that follows each other. The passionflower motifs used in carpets are generally quadrilateral, squares that half overlap each other

inside octagons, four arms with hooks facing right, a star in the middle and two hexagons intertwined around this star, and in rugs, passionflower motifs formed by hooks with ends facing in four different directions and joined in the middle. The fact that the passionflower motif takes different shapes according to the technique in various branches of art indicates cultural richness. Changing thought systems over time, developing application techniques in handicraft production have affected the meanings carried by the passionflower motif, but the passionflower motif has continued to be used in designs. The energy and movement carried by the passionflower motif attracts the attention of the viewer. The application areas of the passionflower motif have narrowed down with the decrease in handicraft production. The application of wheel motifs to new designs will support the preservation of the structure of the motif.